

Pozorność jako cecha informacji

Stanisława Kurek-Kokocińska

ORCID: 0000-0001-5456-1856

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Łódzki

Abstrakt

Cel: Opis realizacji cechy pozorności informacji.

Metody badań: Krytyczna analiza piśmiennictwa i źródeł.

Wyniki i wnioski: Ustalono, że pozorność charakteryzuje czynność informowania, informowania się oraz jej wytwory. Cecha zauważalna jest w pozornym oznaczeniu autorstwa (plagiat), oświadczeniu woli, strategii towarzyskiej. Wyróżnia komunikaty (prawo, tematyka wytworzonej wiedzy) oraz działania (komunikacja polityczno-społeczna, marketingowa). Wprowadzony obowiązek oznaczania przez twórców internetowych sponsorowanych treści może mieć znaczenie dla ich użytkowania. W świecie fikcji pozorność informacji ukazuje się w relacji rodzinnej, postępowaniu pokątnym, postawie życiowej.

Wartość poznawcza: Artykuł podejmuje temat nowy, który nie posiada jeszcze literatury naukowej. Cechę pozorności informacji przedstawia w świetle publikacji o różnym charakterze.

Słowa kluczowe

Informacja pozorna. Marketing. Życie codzienne. Życie naukowe. Życie publiczne.

Tekst wpłynął do Redakcji: 3 stycznia 2024 r.

1. Wprowadzenie

Słownikowe znaczenie wyrazu pozór to „złudzenie, fikcja” (Kurzowa, 1998, 292). W połączeniu z innymi wyrazami, jak np. *na pozór grzecznie, z pozoru serdecznie, pod pozorem braku czasu* wyrażenia te oznaczają grzeczność udawaną, serdeczność wymuszoną, zmyślony powód. W procesie informacyjnym komunikat taki przekazuje zatem informacje inne niż jest w istocie. Przyjmuje się bowiem, że grzeczność jest naturalna, serdeczność autentyczna, podane powody rzeczywiste. Powyższe uwagi stają się punktem wyjścia do tematu pozorności¹ jako jednej z właściwości informacji.

¹ W literaturze przedmiotu europeista Zdzisław D. Czachór w artykule poświęconym kryzysom integracji europejskiej i Unii Europejskiej m.in. podał kilkanaście odpowiedników słowa pozorny („synonimicznie interpret[ując]”), mianowicie: mistyfikacyjny, mylący, sofistyczny,

Cecha pozorności nie była dotąd eksplorowana na gruncie informatologii; tak wynika z przeprowadzonej kwerendy. W piśmiennictwie o informacji pozornej pisał Stefan Garczyński w krótkim tekście pt. *Informacja pozorna: czy to jest to?* zamieszczonym w autorskiej książce (Garczyński, 1984, 37–41). Przywołany autor (w czasach gierkowskich w dobie PRL) uzmysławiał czytelnikowi przejawy informacji pozornej w komunikacji międzyludzkiej.

Informacja pozorna, czytamy, może stworzyć złudzenie poinformowania, co wynika z:

- mylenia konkretnej informacji z ogólnikowym sądem²,
- przekazu informacji niepełnej i informacji zabarwionej emocjonalnie³,
- przekazu informacji zawierającej banały i frazesy⁴,
- opierania się na domysłach, choć informacja do weryfikacji jest osiągalna (mylenie: *wiem i tak mi się zdaje*).

Słusznie S. Garczyński zauważa, iż opieranie się na domysłach może nieść poważne skutki, jeśli staje się punktem wyjścia do rozumowań i poczynań.

Odczytując tekst *informacji pozornej* można też kierować uwagę na sposoby tworzenia (przejawiania się) takiej informacji i wymienić: środki językowe, środki stylistyczne oraz „operacje” na treści, takie jak podawanie opinii jednostkowych, obecność luki w przekazie, uproszczeń, częściowej prawdy.

Krótko mówiąc, wkład cytowanego autora do wiedzy o informacji (nauka o mediach i komunikacji społecznej, subdyscyplina: informatologia) i do wiedzy o tym, jak człowiek oddziałuje na informację, jest oczywisty. Książkę pt. *Z informacją na bakier* należałoby zaliczyć do literatury z zakresu problematyki środowiska informacyjnego w aspekcie zagrożeń dla człowieka, a autora do pionierów w zakresie wiedzy o dezinformacji. Dość powiedzieć, że po 40 latach od ukazania się książki, aspekt manipulacji informacją (zwłaszcza w internecie) jest ciągle tematem aktualnym w badaniach oraz w pracach na rzecz przeciwdziałania szerzącemu się zjawisku (m.in. fake newsów, deepfejków). Temat manipulacji informacją jedynie sygnalizują przez jego związek z treścią poruszoną przez S. Garczyńskiego.

Tematem prezentowanego artykułu jest pozornosc jako cecha informacji. Dążeniem – opis realizacji tej cechy. W kręgu zainteresowań autorki leży pytanie,

zafałszowany, złudny, fantasmagoryczny, fikcyjny, iluzoryczny, nierzeczywisty, odrealniony, umowny, wyimaginowany, deklaracyjny, mityczny, abstrakcyjny, hipotetyczny, apokryficzny (Czachór, 2018, 18).

² Np. „Kowalski to porządny człowiek – jeśli na podstawie takiego ogólnikowego sądu zaangażujemy Kowalskiego do odpowiedzialnej pracy, może okazać się, że porządny człowiek nie jest porządnym urzędnikiem” (Garczyński, 1984, 37).

³ Np. produkuje kicze, a nie, że maluje bezpretensjonalne płótna o popularnej tematyce (zob. Garczyński, 1984).

⁴ Np. pusty frazes: komisja stwierdziła niesprawność handlu i nakazała jego usprawnienie (zob. Garczyński, 1984).

w jaki sposób informacja pozorna ukazuje się użytkownikowi i jak patrzą na tę cechę autorzy w swojej twórczości naukowej i innej piśmienniczej. Pole obserwacji obejmuje współczesne wyselekcjonowane źródła naukowe, popularnonaukowe i publicystyczne. Sięgnięto też do literatury pięknej, by spojrzeć na przejawy pozorności w świecie fikcji literackiej. Zebrany materiał został poddany analizie. Nasuwające się spostrzeżenia przedstawiono, wykorzystując model przepływu (przekazu) informacji. Uwzględniono trzy kategorie w wybranych aspektach:

- nadawca informacji (autorstwo i oświadczenie woli),
- komunikat i jego cechy jakościowe,
- użytkowanie informacji.

W końcowej części scharakteryzowano pokrótce cechę pozorności na podstawie analizy wypowiedzi postaci literackich.

2. Nadawca informacji

2.1. *Pozorne zadowolenie*

Pozorne zadowolenie może być strategią towarzyską w tym sensie, że nadawca takiej informacji/komunikatu nie chce komuś sprawić przykrości, chociaż np. otrzymany prezent się nie spodobał, a gość opowiada w towarzystwie rzeczy znane. W książce pt. *Przewodnik po życiu* Mankiewicz (1991) zastanawiała sprawa szczerości i pozoru w kontekście *savoir-vivre'u*. W konkluzji rozstrzygnęła ona o wyższości uprzejmości nad jej brakiem w kontaktach międzyludzkich.

Czy uprzejmości można się nauczyć? Czy wyuczona grzeczność nie będzie tylko rodzajem tresury, powierzchowną ogładką? Musimy zadowolić się tym, co widzimy, słyszymy, obserwujemy. A jeśli ten ktoś zachowuje się uprzejmie to już nie ma sensu zastanawiać się czy jest uprzejmy naturalnie, czy sztucznie, czy mu to dane przez naturę czy przez wychowanie... (Mankiewicz, 1991, 54–55).

Innymi słowy, jest w tej wypowiedzi zawarte przyzwolenie na pozorność. Uzasadnieniem dla takiego stanowiska są społeczne normy i reguły obyczajowe. Tę kwestię szerzej przedstawił m.in. Jan Grad. Z obyczajem, jak pisze, łączy się komunikowanie innym „realizacji (bywa często, że pozorowanej) wartości [...] systemów światopoglądowych: religijnych, i pozareligijnych (w tym konsumpcyjnych), komunikuje osiągnięcie statusu materialnego, uzyskanego standardu życia, przynależności grupowej, pozycji społecznej” (Grad, 2006, 7).

W ten sposób ukazano pozorność w komunikowaniu międzyludzkim, którą w pewien sposób objaśnia obyczajowość i zasady *savoir-vivre'u*.

2.2. Pozorne autorstwo (plagiat)

Wiedza na temat szkodliwości i odpowiedzialności z tytułu plagiatu dociera różnymi drogami do świadomości już dzieci (starszych) i młodzieży, co jest wielce pozytywne, gdyż często zamieszczają oni w sieci rozmaite materiały. Autorstwo prac dyplomowych młodzieży akademickiej, jak wiadomo, znajduje się pod kontrolą systemu informatycznego. Dobre praktyki w nauce mają oparcie w systemie wartości uczonego (Goćkowski, 2009), czego wyrazem są publikowane dobre praktyki i kodeks etyki pracownika nauki (Kurek-Kokocińska, 2020). Nie ma potrzeby zatrzymywać się przy przepisach ustawy o prawie autorskim i przepisach innych ustaw, ani też omawiać rozpoznane rodzaje plagiatów. Z punktu widzenia tematu pozorności informacji warto zauważyć, że plagiat polegający na przywłaszczeniu sobie cudzego utworu czy na wprowadzeniu błąd co do autorstwa, włożyć możemy do pojemnej szuflady pod nazwą „autorstwo pozorowane”. Nazwa plagiatora komunikuje bowiem inne informacje, niż jest to w istocie.

Pozorowane autorstwo podlega krytyce i napiętnowaniu. Polski przypadek ostatnich lat objął retrakcje pięciu artykułów zamieszczonych w periodyku „Postępy Mikrobiologii” (2022 T. 61, nr 2; nr 3) (Wroński, 2023). Retrakcja polega na poinformowaniu użytkowników czasopisma, na łamach którego ukazał się tekst, o jego nieprawdziwym (udawanym/pozornym) autorstwie.

Pośród opisanych przykładów (Raubo & Wroński, 2017), wątek pozorowanego autorstwa zilustruje jeszcze przykład publikacji zamieszczonej w monografii wieloautorskiej, w której retrakcja przybrała zbliżoną formę. Chodzi o książkę pokonferencyjną *Wielowymiarowość integracji w teorii i praktyce edukacyjnej*⁵, w której opublikowany został tekst zweryfikowany jako plagiat. Książka miała dwa wydania w 2002 i w 2003 r. Edycja pierwsza zawiera tekst sygnowany nazwiskiem autora, który dopuścił się plagiatu. Do egzemplarza z tej edycji, dostępnego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi, wklejono kartkę z informacją o plagiacie. W edycji drugiej, późniejszej o rok, retraktowany tekst już się nie znalazł, a do egzemplarza bibliotecznego wklejono informację od wydawnictwa o wykrytym plagiacie i konieczności wycofania z dystrybucji niesprzedanych egzemplarzy. Przywołany przypadek został opisany w prasie.

W opinii autorów artykułu pt. *Nierzetelność naukowa w publikacjach akademickich* tylko nieznaczna część podobnych sytuacji „jest opisywana przez prasę i przedostaje się do wiadomości publicznej, aby służyć za przestrożę innym” (Raubo & Wroński, 2017, 169). Nadmienić należy, że „praca z ewidentnym błędem może mieć tysiące cytowań”, co trafnie zauważył Marian Grabowski, autor szkiców z aksjologii nauki (Grabowski, 1998, 34).

⁵ Książka ukazała się w Wydawnictwie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej pod redakcją Marii Chodkowskiej.

Plagiat jako przywłaszczenie sobie cudzego utworu (części utworu) ma długą historię i swoich badaczy. Często odkrywany zostaje po latach, np. Roman Mazurkiewicz na łamach „Ruchu Literackiego” opisuje swoje odkrycie⁶ nieznanego wcześniej plagiatu z XVII w. (Mazurkiewicz, 2008). Henryk Markiewicz przedstawia dzieje plagiatu w twórczości literackiej od starożytności do lat 90. XX w. (Markiewicz, 2002). Zauważa, że normy w tym zakresie ulegały zmianie (w średniowieczu: kompilowanie i przerabianie było powszechną praktyką, w renesansie: przyjęte „inkrustowanie” swoich utworów na podstawie autorów starożytnych). Podaje, że „w obrębie literatury niefikcjonalnej postępowanie tego rodzaju nie jest tolerowane” (Markiewicz, 2002, 219).

Nieprawdziwie podane autorstwo, np. wynalazku, przesądza o tym, kogo pamiętają i otaczają szacunkiem potomni, ponieważ w obiegu informacji utrwała się mylny przekaz. Dotyczy to np. wynalazcy radia. Jak podaje Michał Garncarz, w 1943 r. Sąd Najwyższy w Stanach Zjednoczonych ogłosił, że wynalazcą radia jest serbski twórca Nikola Tesla, jako że patent zgłoszony przez Guglielmo Marconiego był plagiatem pomysłu Tesli (Garncarz, 2009). W ogólnej świadomości i w literaturze przedmiotu natomiast wymieniane jest nazwisko Marconiego jako odkrywcy radia (Kubaczewska & Hermanowski, 2008).

Do pewnego stopnia podobna jest historia autorstwa wynalazku pierwszego komputera elektronicznego. Jak dzisiaj wiadomo, nie jest to ENIAC (Electronic Numerical Integrator And Computer), którego konstrukcję opatentowali inżynierowie J.W. Mauchly oraz J.P. Eckert. W 1973 r. po wieloletnim postępowaniu sądowym sędzia federalny Earl R. Larson podjął decyzję o unieważnieniu tego patentu i przyznaniu miana wynalazcy komputera elektronicznego J. W. Atanasoffowi (Isaacson, 2016).

Powinno się wspomnieć, że sytuacja nowa w zakresie autorstwa i jego oznaczenia wytworzyła się w związku z generowaniem tekstów przez sztuczną inteligencję, a publikowanych (w części lub w całości) przez człowieka. Sposobem na uporanie się z autorstwem, które staje się pozorne, ma być podanie informacji o pochodzeniu materiału do wiadomości użytkowników, czyli oznaczanie sposobu jego wytworzenia przed publikacją, np. w sieci (*Epoka niepewności*, 2023).

Pointując, w przedstawionym opisie scharakteryzowano pozorne autorstwo, informację o kluczowym znaczeniu w obiegu informacyjnym.

2.3. *Oświadczenie woli*

W rozważaniach o nadawcy kolejnego przykładu pozorności informacji dostarcza oświadczenie woli. W *Ustawie z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny* (Ustawa, 2017)

⁶ Przypadek Jana Karola Dachnowskiego autora druku pt. *Dyjalog o cudownym narodzeniu Syna Bożego*, który jest wymieniany w bibliografiach, a zachował się w Bibliotece UW.

w artykule 83 występują sformułowania: „oświadczenie woli złożone dla pozorów (dla ukrycia innej czynności prawnej)”, „pozorność oświadczenia woli”, „pozorne oświadczenie”.

W rozumieniu informatologa oświadczenie, o którym mowa w akcie prawnym, wolno uważać za informację. Jako taka pochodzi ona od osoby, która powoduje, że informacja powstała i podpisuje się pod daną treścią poniekąd tak jak autor. Informacja taka może być przekazana do wiadomości innych (ogłoszona, opublikowana) albo zostać otoczona tajemnicą i nie wyjść na jaw. Według słów specjalistów prawa oświadczenie woli to 1) „komunikat o treści znanej tylko stronom” oraz 2) „komunikat wyemitowany na zewnątrz tj. oświadczenie woli nominalne (pozorne)” (Lewandowska, 2018, 241). Pozorne oświadczenie woli przekazuje informacje inne niż są one w istocie. Sprawy związane z pozornością oświadczenia woli rozstrzyga sąd.

Za ilustrację pozorności informacji w związku z instytucją oświadczenia woli posłuży przykład z wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego:

Strony zawarły w formie aktu notarialnego umowę darowizny, której przedmiotem była zabudowana nieruchomość oraz jednocześnie (w tym samym dniu) spisały prywatny dokument obejmujący oświadczenie, w którym jedna ze stron zobowiązała się do zapłaty 15 tys. złotych. Zatem umowa darowizny (pozorna czynność prawna) służyła ukryciu umowy sprzedaży (Lewandowska, 2018, 12).

Krótko mówiąc, w pozornym oświadczeniu woli istotna jest zawarta w takim dokumencie określona treść, która pochodzi od osoby będącej stroną określonej czynności prawnej.

3. Komunikat i jego cechy jakościowe

3.1. Pozorna ochrona w świetle przepisu ustawy

Obserwację pozorności o innym charakterze, aczkolwiek także z dziedziny prawa, przedstawił Michał Rusinek (Rusinek, 2022). Jego wypowiedź z 2022 r. odnosi się do ustawy o dostępie do informacji publicznej uchwalonej z początkiem XXI w. (Ustawa, 2022) w zakresie jednego z jej przepisów. Obecny tam przepis w artykule 23 dotyczy groźby poniesienia odpowiedzialności karnej za nieudostępnienie informacji publicznej. Za ten czyn przewidziana jest sankcja z zakresu prawa karnego. Zdaniem autora artykułu postępowania karne w danym przedmiocie były nieliczne. Na ten stan rzeczy wpływ mógł mieć fakt, iż wdrożenie postępowania (przeciw komuś) stawało się możliwe dopiero po zakończeniu drogi administracyjnej i z inicjatywy strony pokrzywdzonej. M. Rusinek (2022, 529) nazwał ochronę karnoprawną (wynikającą z analizowanego artykułu ustawy) ochroną iluzoryczną, czyli pozorną.

Podsumowując, w ocenie pozornej wartości (pozornego? znaczenia) określonego przepisu ustanowionego prawa zawiera się jego krytyka jakościowa⁷.

3.2. *Pozorność wytworzonej wiedzy naukowej*

Sens komunikowania zawiera się w porozumiewaniu, przekazywaniu uczuć, myśli i znaczeń. Należy mówić też o wiedzy, która komunikowana jest użytkownikom przede wszystkim w postaci publikacji. W artykule poświęconym pozorności informacji powinno się rozpatrzyć pod tym względem także badania i ich rezultaty. Problem pozorności wytworzonej wiedzy naukowej zajął bowiem niemało miejsca w dyskusji środowiska naukowego zarówno przed końcem stulecia, jak i w drugiej dekadzie XXI w. Przykładem jest publikacja *O nauce, pseudonauce, paranauce* (Hałon & Labuda, 1999) czy *Atrybuty człowieczeństwa* (Witkowski, 2013). Należy tu wyjaśnić, iż słowo pseudonauka słownikowo oznacza „wytwór jakiejś działalności badawczej niesłusznie uważanej za naukę” (Szymczak, 1979, 1068)⁸. Paranauka w cytowanym słowniku nie występuje; przez obecność członu para – („zaprzeczenie lub osłabienie podobieństwa do tego, co jest określane drugą częścią złożenia”) rozumie się nibynaukę, prawie naukę. Zawarty w przytoczonych określeniach wydzźwięk odpowiada przyjętemu w tej pracy rozumieniu pozorności.

Tomasz Witkowski rozważa procesy rozwoju nauki, w tym wizje Karola Poppera (uczony jako „bezstronny badacz zmierzający w stronę horyzontu wiedzy obiektywnej i prawdziwej”) i Thomasa Kuhna (uczeni skupiają się wokół powszechnie uznanych paradygmatów, co jest charakterystyczne dla pseudonauki)⁹. Autor przedstawia też własną koncepcję, w myśl której: 1) rozwój nauki i pseudonauki jest nieukierunkowany i rozmyty; 2) „społeczność naukowa nadaje znamiona celowości i kierunkowości zjawiskom, które mogą być wynikiem przypadku lub błędu” (Witkowski, 2013, 209). Witkowski odnotowuje zjawiska współczesnej nauki, używając takich określeń, jak np. „śmieciowa nauka”, „fabrykowanie fałszywych wyników badań”, „poprawianie niepotwierdzonych hipotez” i in.

W opinii Mariana Grabowskiego wartościowanie w nauce „w ramach dystynkcji istotne – nieistotne istnieje w nauce nieformalnie. Jest sprawą intuicji, wyczucia, «sztuki» [...]” (Grabowski, 1998, 43). Jego zdaniem wiedza – prócz tego, że zróżnicowana pod względem jej jakości – „może być wiarygodna i nieprawdopodobna,

⁷ W opinii innej autorki: „Znamienne jest, że mimo dość dużej liczby postępowań administracyjnych i orzeczeń sądów administracyjnych uznających odmowę dostępu do informacji publicznych za bezprawną, znikoma jest liczba postępowań karnych o czyn z art. 23 u.d.i.p.” (Kowalewska-Łukuć, 2022, 535).

⁸ Inne wyrazy obecne w Słowniku: pseudonaukowy, pseudonaukowo, pseudouczony.

⁹ Przykładem m.in. przekształcenie psychoanalizy w neuropsychoanalizę.

błędna i prawdziwa, uzasadniona w rozmaity sposób i gromadzona bezkrytycznie” (Grabowski, 1998, 91).

Krótko mówiąc, refleksje uczonych formułowane ze stanowiska filozofii nauki mieszczą w sobie spojrzenie na jakościowe cechy komunikatów naukowych. Można w nich odczytać odniesienia do pozorności jako cechy wytworzonej wiedzy naukowej.

Cechę, o której mowa, z niemałą siłą ilustruje IgNobel, pol. Nagroda AntyNobla. Należy wspomnieć, że jest to koncept amerykański, znany dzięki publikacjom. Można powiedzieć: wyraz dezaprobaty dla waloru współczesnych prac naukowych. Pokróćce jego historia przedstawia się następująco. Periodyk „*Annales of Improbable Research*” kierowany przez Marca Abrahamsa wystąpił z pytaniem („dla śmiechu”) do swoich czytelników o zrealizowane badania naukowe bezprzykładne, niesłychane, nie do uwierzenia. W efekcie w 1991 r. przyznane zostały pierwsze IgNobel Prizes. (Powinno się dodać, że „ig” jest skrótem od ang. ignoble; wyraz ten słownik angielsko-polski tłumaczy jako „haniebny, niegodziwy, bezwartościowy, nędzny, niesławny”). Przykładowo IgNobel przyznany został za „wyliczenie optymalnej metody moczenia herbatnika” (1999: doktor L. Fisher; Abrahams, 2004, 304), „wyliczenie, jak wykonać dzióbek imbryka, z którego płyn nie będzie kapał” (1999: prof. J.M. Vanden-Broeck; Abrahams, 2004, 304) czy za „siedmioletnie badania nad hipotezą, że trzęsienia ziemi wywoływane są machaniem ogonem przez niektóre gatunki ryb” (1994: Japońska Agencja Meteorologiczna; Abrahams, 2004, 297). Na podstawie zebranych materiałów w 1993 r. ukazała się książka Marca Abrahamsa pt. *Sex as a heap of malfunctioning rubble (and further improbabilities): more of the best of the Journal of irreproducible results*¹⁰, a w 1998 r. kolejna – pt. *The best of Annals of improbable research*¹¹. Następnie w 2002 r. drukiem wydana została w Londynie książka zatytułowana *The IgNobel Prizes: the annals of improbable research*. Polski przekład tej pozycji ukazał się nakładem Wydawnictwa Znak w 2004 r. (Abrahams, 2004).

Konkludując, IgNobel/AntyNobel podaje do wiadomości informacje o „projektach”, które ludzie świadomi idei nauki i jej roli dla postępu ocenili w gruncie rzeczy jako pozorne, jako naukę na niby. Zresztą określeń dotyczących wagi tematów owych projektów jest więcej. Można je znaleźć choćby na okładce polskich AntyNobli, gdzie można przeczytać: „Dla uczczenia wszystkiego, co dziwne, niesamowite i szczerze mówiąc, nieprawdopodobne w prawdziwych badaniach naukowych”.

¹⁰ New York (1993). Workman Publishing Company, Inc.

¹¹ New York (1998). W. H. Freeman 1998.

3.3. Pozorność komunikacji polityczno-społecznej

Cecha pozorności informacji objawia się inaczej w komunikacji publicznej. Przedstawia tę sprawę książka Ewy Stankiewicz (Stankiewicz, 2015), w której autorka zamieściła swoje przemyślenia ze szczególnym odniesieniem do sytuacji polityczno-społecznej Polski drugiej dekady XXI w. Z jej opisu wydobywamy rozmaite przejawy pozorności informacji. Przykładowo:

- przemilczanie tematów,
- „dozowanie informacji”,
- używanie słów obraźliwych,
- dodawanie intencjonalnego komentarza/interpretacji, które podważają wymowę informacji faktograficznych.

Jak można zauważyć, lista ta zawiera przejawy pozorności informacji realizowane z użyciem środków językowych, treściowych, emocjonalnych oraz dystrybucyjnych (dawkowanie). Nasuwa się pewne podobieństwo z charakterystyką informacji pozornej dokonanej przez S. Garczyńskiego, ale zwrócić też należy uwagę na różnicę historycznego czasu dzielącą tych autorów¹². E. Stankiewicz ujęła swoje ogólne spostrzeżenie następująco:

Problem jest w skali, masie i sile manipulacji, w której uczestniczy większość największych i najbogatszych mediów. Stwarzając jednocześnie pozory pluralizmu bezstronności (Stankiewicz, 2015, 182).

4. Użytkowanie informacji (treści twórców internetowych)

Współcześnie środowiskiem użytkowania informacji jest internet, w tym sieci społecznościowe jako miejsce rozrywki oraz pracy zarobkowej. W kontekście tematu artykułu uwaga kieruje się na influencerów¹³. Formą zarobkowania w tym przypadku jest *influencer marketing*, czyli reklamowanie i promowanie produktów. Nie wchodząc w szczegóły, chodzi o odpłatne powiadamianie na prowadzonych

¹² Inne praktyki, o których mowa w tekście, zaliczyć by należało do przejawów manipulacji, jak np. ekspozowanie słabości, uchybień (nawet drobnych) osób zwalczanych, ośmieszanie bez odniesienia się do argumentów osoby, pozbawienie głosu trwale (przez wyrzucenie z pracy), przedstawianie tematów według określonego schematu, ukrywanie słabości i wpadek osób popieranych, wyszydzenie bez uwzględnienia argumentów osoby, zamiana pojęć, odwrócenie znaczeń słów.

¹³ „To osoba, która ma ponadprzeciętny wpływ na inne osoby oraz podejmowane przez nie decyzje. Influencer aktywnie działa na platformach społecznościowych. Jego społeczność jest skupiona wokół określonej tematyki, której jest on pasjonatem. Liczy się rozpoznawalność, posiadanie audytorium i wpływ na jego decyzje. Wizerunek influencera będzie bezpośrednio transponowany na wizerunek reprezentowanych marek” (Stopczyńska, 2021, 139–140). Za: J. Toboła, *Influencer marketing jako działalność informacyjna w branży beauty i jej odbiór społeczny*. Praca licencjacka Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, 2023, 7.

kanałach w mediach społecznościowych o produktach, promocjach produktów, o zachęcanie i wzbudzanie zainteresowania produktami poprzez nawiązywanie osobistych relacji (czyli publikowanie swoich zdjęć, filmów, wypowiedzi) oraz poprzez wymianę relacji interaktywnych (dodawanie postów, polubień, komentarzy i in.) z internautami. Prowadzi to do budowania społeczności odbiorców przekazu, tj. pozyskania potencjalnych klientów oraz zwiększenia sprzedaży. Inaczej mówiąc, influencer podejmuje się zadania marketingowego i je realizuje, choć poprzez nawiązane relacje przestaje być zupełnie obcą osobą dla „swojej” publiczności odbiorczej (można tu mówić o swego rodzaju znajomości: znajomości pozornej).

Należy dodać, że w wyniku prowadzonej zawodowej aktywności influencer często staje się osobą wpływową. Oferuje on informację komercyjną połączoną z informacjami ze wszystkich tych sfer własnego życia, które pokazuje publicznie. Z tej racji jego przekaz nie jest obojętny/przestaje być obojętny dla użytkowników Instagrama czy YouTube'a. Potwierdzenie tej obserwacji przyniosło badanie pt. *Reklama w kontekście działań influencerów*. Zamieszczona tam konkluzja mówi jasno: „Dzięki wypracowanej relacji z obserwatorami, która bazuje na zaufaniu, wypowiedzi twórców internetowych są odbierane jako wiarygodne i bezstronne” (*Reklama w kontekście działań influencerów*, 2023).

Obecnie sytuacja przedstawia się następująco: w 2022 r. wprowadzony został obowiązek oznaczania reklamowanych i sponsorowanych treści, co pozwala użytkownikowi odróżnić je od przekazu własnego pochodzącego od influencera (*Rekomendacje prezesa Urzędu Konkurencji i Konsumentów dotyczące oznaczania treści reklamowanych przez influencerów w mediach społecznościowych*, 2023). Zdejmuje to zatem z agendy kwestię pozorności informacji.

5. Pozorność informacji w świecie fikcji

W życiu postaci literackich również odnajdujemy sytuacje, które można odczytywać w duchu pozorności informacji. W doświadczeniu bohaterki powieści pt. *Pozory mylą* (Brown, 2008)¹⁴ obecne jest wspomnienie z dzieciństwa:

[...] jak w dzieciństwie matka stroiła ją od stóp do głów i zabierała do miasta. [...] uwielbiała chwalić się córką. Gdy tylko wracały do domu, po matczynych uczuciach nie pozostawał nawet ślad. [...] przygotowywała córkę do kolejnego występu (Brown, 2008, 150).

Można powiedzieć, że nieszczęsne dziecko było wręcz informacją prezentowaną innym, spędziło młode lata w pozornej relacji rodzinnej.

Epizod z życia syna obrazujący jego relacje z matką pokazuje inne uwikłanie w świecie pozorów.

¹⁴ Książka wydawana była przez firmę Prószyński i S-ka kilkakrotnie, wcześniej w: 1993; 2003; 2004; 2005; 2006 r. (na podstawie katalogu Biblioteki Narodowej www.bn.org.pl).

[Syn] starając się doprowadzić jakoś do zgody z matką, przyniósł jej kwiaty. [...] Nazajutrz [...] znalazł kwiaty w koszu na śmieci. Dotknęło go [...] to [...], poprosił o wyjaśnienia. Z lodowanym spokojem oświadczyła wówczas, że od kwiatów dostaje uczulenia. Nie powiedziała, że bardzo jej się podobały i że żałuje, iż nie mogła ich zatrzymać (Brown, 2008, 163).

Choć nośnikiem dobrej informacji są kwiaty, to jednak w danym układzie przekaz ten nie został odebrany zgodnie z intencją jego nadawcy. Dla bohaterki zasadnicze znaczenie miała przewaga oziębłości nad prawdziwymi uczuciami.

Jeszcze inny z bohaterów powieści to hojny biznesmen, „[...] stary kawaler w średnim wieku”. Właściciel motelu, który zmienił swój stan cywilny. Był „oczarowany swoją [...] żoną i córką”. „W jednej tylko sprawie pozostał nieugięty. Nie dopuszczał nikogo do ksiąg” (Brown, 2008, 87). Autorka podaje informacje pozytywne o jego postaci: żyje on w kochającej się rodzinie, osiągnął wysoki status materialny, zdobył liczącą się pozycję społeczną w środowisku lokalnym. Ten wizerunek, lśniący jak lustro, oszpeciła rysa: „Przez wiele lat korzystał” z nielegalnego ujęcia gazu, „by ogrzewać zimą i chłodzić latem pokoje” (Brown, 2008, 505).

Można powiedzieć, że autorka sportretowała modelową postać, która stara się o to, żeby przez swój sposób bycia nie zrażać nikogo. Aby prezentować się nienagannie, dając do zrozumienia, że jej życie toczy się właściwym rytmem, że wszystko wokół niej jest prawidłowe i w porządku.

Słowa prawdy wypowiedziała w powieści lekarka, wdowa po ambasadorze:

Moi rodzice liczą się z opinią publiczną. Pozory są dla nich bardzo ważne. Nie lubią żadnych zgrzytów w swym perfekcyjnie ułożonym życiu” (Brown, 2008, 140). „W myśl zasady: «Rób sobie, co chcesz, ale nie pozwól, by ktoś cię na tym przyłapał, bo my nie życzymy sobie kłopotów» (Brown, 2008, 220).

6. Wnioski

Przedstawiona w artykule próba pozwoliła rozpoznać cechę pozorności informacji i ukazać jej realizację. Ustalono, że pozorność informacji stanowi element charakteryzujący czynność informowania (przekazywanie/komunikowanie; informowanie się/korzystanie) oraz jej wytwory.

Pozorne oznaczenie autorstwa (plagiat) niesie ze sobą określone następstwa w obiegu informacji. Sprawy związane z pozornością oświadczenia woli (Kodeks cywilny) rozstrzyga sąd. Pozorne zadowolenie w komunikowaniu uprzejmości to rodzaj strategii towarzyskiej w zakresie kultury życia codziennego. Pozorność informacji cechuje również komunikaty, takie jak wytworzona wiedza naukowa czy przepis o odpowiedzialności karnej za nieudostępnienie informacji publicznej. Stanowi ona również cechę działań podejmowanych zarówno w zakresie komunikacji polityczno-społecznej, jak i w dziedzinie komunikacji marketingowej. Wprowadzony obowiązek oznaczania przez twórców internetowych (influencerów) sponsorowanych treści może mieć znaczenie dla ich użytkowania.

Każdy z uwidocznionych przejawów cechy pozorności informacji został rozpatrzone i zilustrowany w odniesieniu do przekazu piśmienniczego. Na przykładzie literatury przedstawiono jeszcze uwikłanie życia człowieka w świecie pozorności informacji ukazane w relacji rodzinnej, postępowaniu pokątnym i za parawanem dobrej opinii.

Trzeba zauważyć, że pozornosc jest cechą informacji, na którą człowiek ma wpływ, realizując własne cele. Z pozornymi informacjami mamy do czynienia, współuczestnicząc w procesie komunikowania na co dzień, w zwykłych sprawach, w życiu publicznym, być może także w środowisku towarzyskim, innym. Temat pozorności informacji jako zagadnienie nowe w artykule został zaledwie zarysowany. Wart jest dalszych pogłębionych badań tak w odniesieniu do świata komunikacji analogowej, jak i cyfrowej.

Bibliografia

- Abrahams, M. (2004). *AntyNoble*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Brown, S. (2008). *Pozory mylą*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Czachór, Z. D. (2018). Sokratejskie prawdy pozorne a kryzys (w) Unii Europejskiej. Daimonion oraz sześćdziesiąt myśli majeutycznych i elenktycznych w formie hipotez badawczych. W: T. Kubin & M. Stolarczyk (red.) *Kryzysy w Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI wieku, uwarunkowania, przebieg, implikacje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 17–29.
- Epoka niepewności, czyli deepfake jako nowe narzędzie dezinformacji* (2023). [20.09.2023], https://www.ey.com/pl_pl/serwis-audytorow-sledczych/2020/12/epoka-niepewnosci-czyli-deepfake-jako-nowe-narzedzie-dezinformac
- Garczyński, S. (1984). *Z informacją na bakier*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Garnarcz, M. (2009). Zagadnienie plagiatu literackiego, czyli o domniemaniu winy/ niewinności tłumacza słów parę. *Rocznik Przekładoznawczy*, 5, 93–110.
- Goćkowski J. (2009). Siedem powinności zawodowych uczonego. *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 3–4, 281–293.
- Grabowski, M. (1998). *Istotne i nieistotne w nauce. Szkice z aksjologii nauki*. Toruń: Wydawnictwo Rolewski.
- Grad, J. (2006). „Dobre obyczaje” – tradycja i współczesność. W: M. Iwaszkiewicz, *Poradnik dobrych obyczajów profesora Michała Iwaszkiewicza*. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz, 7–16.
- Hałon, E., Labuda, G. red. (1999). *O nauce, pseudonauce, paranauce: zbiór wypowiedzi*. Warszawa: PAN, Centrum Upowszechniania Nauki, 7–16.
- Historia Nagrody Nobla (2016). *Dzieje.pl. Portal historyczny*, [16.03.2024], <https://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/historia-nagrody-nobla>
- Improbable research (2023). Past Ig Winners (improbable.com) [10.10.2023], <https://improbable.com/ig/winners/>
- Isaacson, W. (2016). *Innowatorzy: o tym, jak grupa hakerów, geniuszy i geeków wywołała rewolucję cyfrową*. Kraków: Insignis Media.

- Kowalewska-Łukuć, M. (2022). Odpowiedzialność karna za nieudostępnienie informacji publicznej. W: M. Błachucki & G. Sibiga (red.) *20 lat ustawy o dostępie do informacji publicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Nauk Prawnych PAN, 531–540.
- Kubaczewska, W., Hermanowski, M. (2008). *Radio. Historia i współczesność*. Poznań: Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu.
- Kurek-Kokocińska, S. (2020). Autorstwo i plagiat, przegląd publikowanych zbiorów zasad dla pracownika nauki: od kodeksu dobrych obyczajów do kodeksu etyki. W: K. Tałuć & M. Nadolna-Tłuczykont (red.) *Między książką a literaturą*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 469–490.
- Kurzowa, Z. red. (1998). *Słownik synonimów polskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewandowska, E. (2018). *Pozorność oświadczenia woli. Studium cywilno-prawne*. Olsztyn: Wydawnictwo Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Mankiewicz, M. (1991). *Przewodnik po życiu*. Warszawa: „Bona”.
- Markiewicz, H. (2002). *Zabawy literackie dawne i nowe*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”.
- Mazurkiewicz, R. (2008). Jeszcze jeden przyczynek do dziejów plagiatu w literaturze polskiej XVII wieku. *Ruch Literacki*, 6, 591–599.
- Raubo, A., Wroński, M. (2017). Nierzetelność naukowa w publikacjach akademickich. Kilka przykładów z obszaru nauk humanistycznych i społecznych. *Rocznik Pedagogiczny*, 40, 157–171.
- Reklama w kontekście działań influencerów* (2023). Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, [20.09.2023], <http://www.uokik.gov.pl/>
- Rekomendacje prezesa Urzędu Konkurencji i Konsumentów dotyczące oznaczania treści reklamowanych przez influencerów w mediach społecznościowych* (2023). Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, [20.09.2023], <http://www.uokik.gov.pl/>
- Rusinek, M. (2022). (Pozorna) prawnokarna ochrona dostępu do informacji publicznej. W: M. Błachucki & G. Sibiga (red.) *20 lat ustawy o dostępie do informacji publicznej*. Warszawa: Instytut Nauk Prawnych PAN, 525–530.
- Stankiewicz, E. (2015). *Matrix III Rzeczypospolitej. Pozory wolności*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Stopczyńska, K. (2021). *Influencer marketing w dobie nowych mediów*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szymczak, M., red. (1979). *Słownik języka polskiego*. T. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Toboła, J. (2023). *Influencer marketing jako działalność informacyjna w branży beauty i jej odbiór społeczny*. Praca licencjacka. UŁ. Wydział Filologiczny.
- Ustawa (2017). Kodeks cywilny. *Dziennik Ustaw*, poz. 459.
- Ustawa (2022). Ustawa o dostępie do informacji publicznej. *Dziennik Ustaw*, poz. 902.
- Witkowski, T. (2013). Atrybuty człowieczeństwa. W: Z. Pietrzak (red.) *Granice nauki*. Wrocław: Polskie Forum Filozoficzne, 201–214.
- Wroński, M. (2023), Pięć retrakcji. *Forum Akademickie*, [online], 3, [20.09.2023], <https://miesiecznik.forumakademickie.pl/czasopisma/fa-3-2023/piec-retrakcji-%e2%80>

Apparentness as a feature of information

Abstract

Purpose: Description of apparentness information feature implementation.

Research methods: Critical analysis of literature and sources.

Results and conclusions: It is established that apparentness characterises the act of informing, informing oneself, and effects of this activity. The apparent authorship marking (plagiarism), intention expression, and social tactics demonstrate it. The apparentness of information characterises statements (law, matter of produced knowledge) and actions (socio-political, marketing communication). The obligation to label sponsored online content affects usage. In fiction, the apparentness of information appears in family relations, clandestine proceedings, and life attitudes.

Cognitive values: The article undertakes a novel topic without existing scientific literature. The apparentness of information is presented through publications of various natures.

Keywords

Apparent information. Everyday life. Marketing. Public life. Scientific life.

Kontakt z Autorką:

stanislawa.kurekvelkokocinska@filologia.uni.lodz.pl

Uniwersytet Łódzki

Wydział Filologiczny

Pomorska 171/173, 90-236 Łódź